

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ และการประสานข้อมูลระหว่างองค์กร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2552

(Animal Rabies and Collaboration of Responsible Authority, Bangkok, 2009)

กิติภัทท์ สุจิตต์¹, ศรายุทธ แก้วกาหลง², วีระ เทพสุเมธานนท์³, เขมพรพรหม บุญโญ⁴, การุณ ชนะชัย⁴

1 โครงการฝึกอบรมแพทย์ สัตวแพทย์ สาขาเวชศาสตร์ป้องกัน แขนงระบาดวิทยา Field Epidemiology Training Program (FETP) สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

2 สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ กรมปศุสัตว์

3 คลินิกชันสูตรและวิจัยโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ สถานเสาวภา สภากาชาดไทย

4 สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์

บทนำ

โรคพิษสุนัขบ้า (rabies) หรือที่เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่าโรคกลัวน้ำ (Hydrophobia) เป็นโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคน (zoonosis) ที่สำคัญ ทำให้เกิดการติดเชื้อที่ระบบประสาทส่วนกลาง เยื่อหุ้มสมองอักเสบ มีอันตรายถึงแก่ชีวิต เป็นโรคที่เกิดกับสัตว์เลือดอุ่นทุกชนิด เช่น โค กระบือ สุนัขป่า แรคคูน สกั้งค์ รวมทั้งมนุษย์ การติดต่อมาสู่มนุษย์มักจะเกิดจากการถูกสัตว์ที่เป็นโรคกัด ข่วน เลีย หรือถูกน้ำลายกระเด็นเข้าสู่บาดแผล หรือดวงตา มีรายงานผู้ป่วยติดเชื้อจากการปลูกถ่ายอวัยวะ สัตว์ที่เป็นพาหะของโรคในประเทศไทย คือ สุนัข แมว โดยเฉพาะสุนัขจรจัดส่วนในต่างประเทศ มักพบในสัตว์ป่า เช่น สุนัขจิ้งจอก² บุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการติดโรค คือ ผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับสัตว์ หรือสัตว์ป่า เช่น สัตวแพทย์

โรคพิษสุนัขบ้า เกิดจากเชื้อ Rabies virus เป็น RNA virus ซึ่งอยู่ใน Genus Lyssavirus Family Rhabdoviridae การติดเชื้อที่สำคัญ คือ การถูกสัตว์ที่เป็นโรคกัด โดยเชื้อที่อยู่ในน้ำลาย จะเข้าสู่บาดแผล ประสาทส่วนปลาย ไชสันหลัง และเชื้อจะแบ่งตัวในสมอง และแพร่กระจายสู่ระบบประสาทที่เลี้ยงอวัยวะที่สำคัญของร่างกาย รวมทั้งต่อมน้ำลาย และเชื้อไวรัสสามารถเพิ่มจำนวนในต่อมน้ำลาย ซึ่งเป็นระยะที่สัตว์เริ่มแสดงอาการของโรค ระยะฟักตัวของโรคไม่มีรายงานที่แน่ชัด แต่สัตว์มักจะแสดงอาการหลังจากได้รับเชื้อประมาณ 14-90 วัน อาการในสัตว์ มีทั้งแบบ คุร้าย (Furious form) และแบบเซื่องซึม (Dumb or paralytic form)³ สัตว์จะมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เช่น มีอาการ ดิ้นตกใจง่าย ไวแสงและไวเสียง วิ่งชน กัดสิ่งของ กลืนอาหารลำบาก อัมพาต สัตว์จะตายภายใน 2-7 วันหลังจากแสดงอาการ

จากการสำรวจประชากรสุนัข และสุนัขจรจัด ในกรุงเทพมหานคร พบว่ามีประชากรสุนัขจรจัด ถึง 130,000 ตัว (กรมปศุสัตว์, 2550) แม้ว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น สำนักอนามัย กรุงเทพฯ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดกรุงเทพฯ กรมปศุสัตว์ กรมควบคุมโรค ได้ร่วมกันรณรงค์ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าและฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ แต่ด้วยจำนวนประชากรสุนัขจรจัดที่มากเกินไปกว่าที่หน่วยงานดังกล่าว จะให้วัคซีนทั้งหมดได้ และประกอบกับแนวทางการควบคุมประชากรสุนัขจรจัดในเมืองหลวง ไม่สามารถใช้การทำลายสัตว์ได้ เนื่องจากกระทบกับความรู้สึกของประชาชนทั่วไป ทำให้โรคพิษสุนัขบ้าวนเวียนอยู่ในกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2552 พบผู้ป่วยเสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าในกรุงเทพมหานคร 5 ราย เป็นจำนวนหนึ่งในสามของจำนวนผู้ป่วยเสียชีวิตของทั้งประเทศ (สำนักโรคระบาดวิทยา, 2552)

ช่วงเวลาระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน พ.ศ. 2552 สำนักโรคระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค ได้รายงานการพบผู้ป่วยเสียชีวิต ด้วยโรคพิษสุนัขบ้าในกรุงเทพมหานคร ถึง 4 ราย คิดเป็นสัดส่วนถึง ร้อยละ 50 เมื่อเทียบกับจำนวนผู้ป่วยเสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย พ.ศ. 2551 ที่มีเพียง 8 ราย (สำนักโรคระบาดวิทยา, 2551) กรมปศุสัตว์ กรมควบคุมโรค และสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ได้ร่วมกันสอบสวนโรคและควบคุมโรคในพื้นที่ที่ได้รับรายงาน และเพื่อให้ข้อมูลของการตรวจชันสูตรโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์อยู่บนฐานข้อมูลเดียวกัน ทุกหน่วยงานที่มีศักยภาพในการตรวจชันสูตรโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ เช่น สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ กรมปศุสัตว์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สถาบันเสาวภา สภากาชาดไทย จึงรายงานผลการตรวจมาที่สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ เพื่อรวบรวมข้อมูล แจ้งข้อมูลถึงหน่วยปฏิบัติ สอบสวนโรคและควบคุมโรค

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้า จากหน่วยงานที่มีศักยภาพในการตรวจชันสูตรในกรุงเทพมหานคร
2. สร้างช่องทางรายงานผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์จากหน่วยงานที่มีศักยภาพในการตรวจชันสูตร รายงานมาที่กรมปศุสัตว์
3. เพื่ออธิบายปัจจัยที่ทำให้มีการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์
4. เพื่อหาแนวทางและดำเนินการควบคุมป้องกันการระบาด

วิธีการศึกษา

1. การรวบรวมข้อมูลและแหล่งข้อมูลของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ ในกรุงเทพมหานคร

ข้อมูลผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการ

ในกรุงเทพมหานคร มีหลายหน่วยงานที่มีศักยภาพในการตรวจชันสูตรโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ เช่น สถาบันสุขภาพสัตว์ กรมปศุสัตว์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สถานเสาวภา สภากาชาดไทย นอกจากนี้ยังมีคณะสัตวแพทย์ มหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งแต่ละหน่วยงานเก็บข้อมูลผลการตรวจไว้กับหน่วยงานของตน

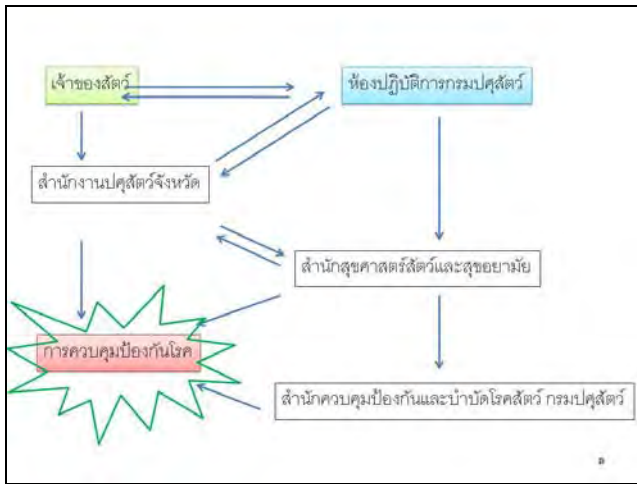
คณะผู้ศึกษาจึงเข้าพบเจ้าหน้าที่หน่วยงานระบาดวิทยาทางห้องปฏิบัติการ สถาบันสุขภาพสัตว์ แห่งชาติ และคลินิกชันสูตรและวิจัยโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ สถานเสาวภา สภากาชาดไทย เพื่อทำความเข้าใจ รวบรวมข้อมูลผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ และขอความร่วมมือในการรายงานผลการตรวจที่สำคัญ ควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ ซึ่งจะเป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัข บ้าในสัตว์ เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลผลการตรวจโรค แลกเปลี่ยนข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประเมินสถาน การณ์ของโรค และควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2. ระบาดวิทยาเชิงพรรณนา (Descriptive epidemiology)

พรรณนาปัจจัยที่ทำให้มีการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้า จากการรวบรวมข้อมูลผลการตรวจโรคพิษ สุนัขบ้าในสัตว์ ระหว่างเดือน มกราคม-เมษายน พ.ศ. 2552 เลือกรายชื่อเจ้าของสัตว์ ที่มีผลบวกต่อการตรวจ โรคพิษสุนัขบ้า โดยวิธี convenience สัมภาษณ์เจ้าของสัตว์ เพื่อเก็บข้อมูล จำนวนสัตว์เลี้ยง การปฏิบัติดูแล สัตว์เลี้ยง ความรู้ความเข้าใจโรคพิษสุนัขบ้า และสาเหตุที่สัตว์เลี้ยง ได้รับเชื้อพิษสุนัขบ้า วิเคราะห์ข้อมูลโดย ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และ สัดส่วน (proportion)

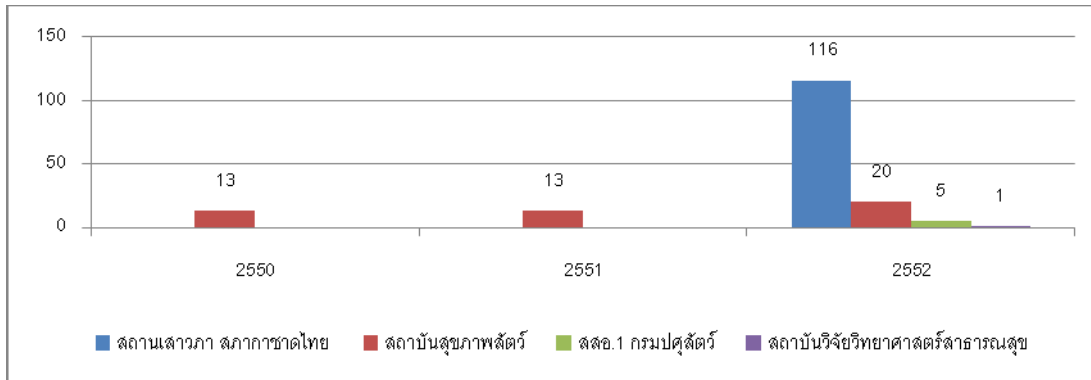
ผลการศึกษา

กรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตปศุสัตว์ เพื่อผลิตอาหารและผลิตภัณฑ์ปศุสัตว์ที่มีมาตรฐาน แก่ผู้บริโภคในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้กรมปศุสัตว์ยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมป้องกันโรคติดต่อในสัตว์และโรคติดต่อระหว่างคนและสัตว์ (zoonosis) รวมทั้งโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ โดยกรมปศุสัตว์ได้มีการสำรวจประชากรสุนัข และสุนัขจรจัด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการควบคุมโรค ในปีพ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานครมีประชากรสุนัขเลี้ยง 823,520 ตัว และมีประชากรสุนัขจรจัด 130,000 ตัว (กรมปศุสัตว์, 2550) นอกจากนี้กรมปศุสัตว์ยังมีเครือข่ายห้องปฏิบัติการและระบบการรายงานเมื่อห้องปฏิบัติการพบผลบวกต่อการตรวจโรคพิษสุนัขบ้า ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงระบบการรายงานข้อมูลผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ ของกรมปศุสัตว์

แม้ว่ากรมปศุสัตว์จะมีห้องปฏิบัติการ ระบบการรายงานข้อมูล การแจ้งผลการตรวจ และการควบคุมป้องกันโรค แต่ยังคงขาดเครือข่ายความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลกับห้องปฏิบัติการนอกกรมปศุสัตว์ เช่น สถานเสาวภา สภากาชาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีศักยภาพในการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ มีข้อมูลผลการตรวจโรค และมีผู้ให้บริการในการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์มากกว่าห้องปฏิบัติการของกรมปศุสัตว์ (ภาพที่ 2) ทำให้กรมปศุสัตว์ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าทั้งหมด และส่งผลกระทบต่อความรวดเร็วการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่ที่มีการพบโรค

ภาพที่ 2 สัดส่วนของผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยห้องปฏิบัติการของหน่วยงานต่างๆ

การเชื่อมโยงข้อมูล เพื่อรวบรวมผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าโดยขอความร่วมมือ จากสถานเสาวภา สภากาชาดไทย และหน่วยงานที่มีสามารถตรวจชันสูตรโรคได้ รายงานผลการตรวจมาที่ สำนักควบคุม ป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ เพื่อให้กรมปศุสัตว์จะได้มองเห็นภาพรวมทั้งหมดของการระบาดของโรคและวางแผนในการควบคุมป้องกันโรคได้ในทันที ที่ได้รับผลการตรวจ

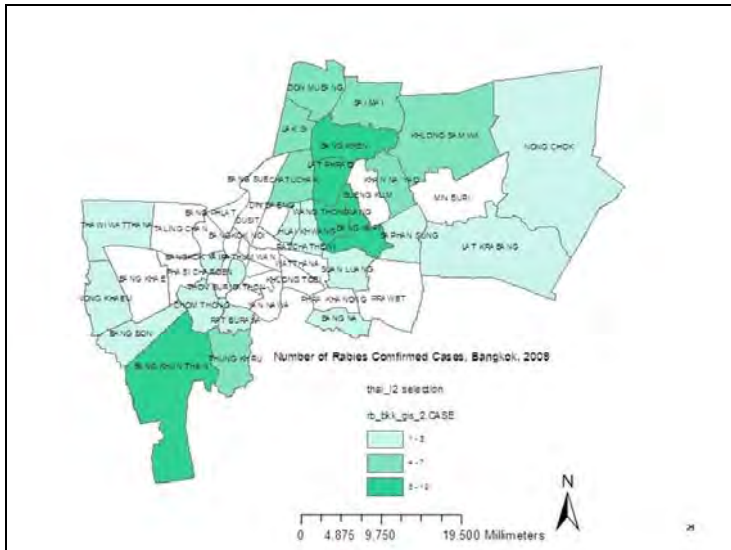
ข้อมูลการพบโรคพิษสุนัขบ้า ในปี พ.ศ. 2550-2551 โดยสถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ มีรายงานการพบโรค ปีละ 13 ราย แต่ในปี พ.ศ. 2552 มีความร่วมมือจากสถานเสาวภา สภากาชาดไทยและหน่วยงานที่มีห้องปฏิบัติการ รายงานผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้า มาที่สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ ทำให้พบว่ามีรายงานงานการตรวจโรคพิษสุนัขบ้า มากถึง 142 ราย

ตารางที่ 1 รายงานผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2552 จำนวน 142 ราย

ข้อมูลผลการตรวจ	จำนวน ราย (ร้อยละ)
ห้องปฏิบัติการ	
สถานเสาวภา สภากาชาดไทย	116 (81.7%)
สถาบันสุขภาพสัตว์ กรมปศุสัตว์	20 (14.1%)
สสอ. 1 กรมปศุสัตว์	5 (3.5%)
สถาบันวิทยาศาสตร์สาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์	1 (0.7%)
ชนิดสัตว์ที่ตรวจพบโรค	
สุนัข	134 (94.4%)
แมว	8 (5.6%)
ลักษณะของสัตว์ที่ตรวจพบโรค	

สัตว์มีเจ้าของ	95 (66.9%)
สัตว์ไม่มีเจ้าของ	41 (28.9%)
ไม่ทราบประวัติ	6 (4.2%)
ประวัติการได้รับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า	
เคยได้รับวัคซีน	21 (14.8%)
ไม่เคยได้รับวัคซีน	45 (31.7%)
ไม่ทราบประวัติ	76 (53.5%)
ช่วงอายุของสัตว์ที่ตรวจพบโรค	
< 3 เดือน	11 (7.8%)
3 – 6 เดือน	18 (12.7%)
>6 – 12 เดือน	14 (9.9%)
>12 เดือน	64 (45.1%)
ไม่ทราบประวัติ	35 (24.6%)

จากตารางที่ 1 พบว่า รายงานผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ รายงานมาจากสถานเสาวภา สภากาชาดไทย และห้องปฏิบัติการของกรมปศุสัตว์ สุนัขยังคงเป็นสัตว์ที่มี รายงานโรคมากที่สุดและสัตว์ที่ตรวจพบโรคส่วนหนึ่งเป็นสัตว์ที่ไม่มีเจ้าของ ประเด็นที่น่าสังเกต คือ 14.8% ของสัตว์ที่พบโรค มีประวัติเคยได้รับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และช่วงอายุของสัตว์ที่ตรวจพบโรค มี สัตว์ที่อายุน้อยกว่า 3 เดือน และ ช่วงอายุระหว่าง 3-6 เดือน ส่วนการกระจายตัวของโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2552 พบรายงานโรคเป็นจำนวนมากที่เขต ลาดพร้าว (19 รายงาน) บางกะปิ (19 รายงาน) บางขุนเทียน (12 รายงาน) และบางเขน (10 รายงาน) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แผนภาพการกระจายของโรคพิษสุนัขบ้า แบ่งตามเขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2552

จากข้อมูลผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2552 ทำการเลือกรายชื่อเจ้าของสัตว์ (โดยวิธี convenience) ที่มีรายงานผลบวกต่อการตรวจโรคพิษสุนัขบ้า ในช่วงเดือนมกราคม-เมษายน 2552 จำนวน 30 ราย และสัมภาษณ์เจ้าของสัตว์ เพื่อทราบข้อมูล และปัจจัยที่ทำให้สัตว์เลี้ยงเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ปฏิบัติดูแลสุนัข หลังจากที่ถูกสุนัขอื่นกัด และการเข้ามาควบคุมโรคของเจ้าหน้าที่ หลังจากที่มีการพบโรคพิษสุนัขบ้า

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสัมภาษณ์เจ้าของสุนัขที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้า ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ระหว่าง เดือนมกราคม-เมษายน พ.ศ. 2552 (n=30)

ข้อมูล	จำนวน ราย (ร้อยละ)
อายุของสัตว์เลี้ยงที่เป็นโรค (สุนัข)	อายุเฉลี่ย 11.2 เดือน (11.7 SD)
วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า	
ได้รับวัคซีนสัตว์เลี้ยง >50% ของจำนวนสัตว์เลี้ยงในบ้าน (n=28)	8 (28.6%)
สัตว์เลี้ยงที่เป็นโรค ไม่ได้ฉีดวัคซีนป้องกันโรค	29 (96.7%)
การติดโรคของสัตว์เลี้ยง	
ถูกสุนัขอื่น ที่สงสัยว่าเป็นโรคกัด	27 (90%)
การแพร่เชื้อ ของสัตว์เลี้ยงที่เป็นโรค	
กัดสุนัข	10 (34.5%)
กัดคน	13 (44.8%)
เมื่อคนหรือสัตว์เลี้ยงในบ้านถูกสุนัขอื่นกัด	

ฉีดวัคซีนสุนัขในบ้านที่สัมผัสเชื้อ	4 (13.8%)
ฉีดวัคซีนคนในบ้านที่สัมผัสเชื้อ	21 (70.0%)
เจ้าหน้าที่ที่เข้ามาควบคุมโรค หลังมีรายงานการพบโรค	
เจ้าหน้าที่ กรุงเทพมหานคร	8 (30.0%)
เจ้าหน้าที่ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด	1 (3.3%)
เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข	2 (6.7%)

จากตารางที่ 2 พบว่าสัตว์ที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าทุกตัว เป็นสุนัขที่มีเจ้าของ อายุเฉลี่ยของสุนัข อยู่ที่ 11.2 เดือน (11.7 Standard Deviation) สุนัขที่เป็นโรคส่วนใหญ่ ไม่ได้รับวัคซีนป้องกันโรค อันเนื่องมาจากเจ้าของสุนัข ไม่ได้ให้วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าแก่สุนัขทุกตัวในบ้าน สุนัขตัวที่ไม่ได้รับวัคซีนป้องกันโรคจึงไม่มีภูมิคุ้มกันต่อโรค เมื่อรับเชื้อโดยถูกสุนัขอื่นกัด ทำให้ป่วย แสดงอาการของโรคและเป็นตัวแพร่โรคต่อไป⁴

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากรายงานผลการตรวจพบโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่าสุนัขยังคงเป็นพาหะที่สำคัญของโรคพิษสุนัขบ้า มากกว่าหนึ่งแสนตัวเป็นสุนัขจรจัดที่มีจำนวนประชากรมากและมีสุนัขจำนวนมากไม่น้อยที่เจ้าของสุนัข ไม่ได้ให้วัคซีนป้องกันโรคตามกำหนดเวลา นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องสุนัขจรจัด ที่ยังไม่สามารถควบคุมจำนวนประชากรทำได้ และไม่สามารถให้วัคซีนป้องกันโรคได้ทั้งหมด สุนัขจรจัดจึงเป็นพาหะที่สำคัญของโรคพิษสุนัขบ้าและส่งต่อเชื้อโรคไปยังสุนัขจรจัดตัวอื่นๆและสุนัขเลี้ยงที่ไม่มีภูมิคุ้มกันโรคต่อไปเรื่อยๆ トラบที่ยังมีสุนัขที่ไม่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคอย่างสม่ำเสมอ ทำให้โรคพิษสุนัขบ้ายังคงวนเวียนอยู่ในกรุงเทพมหานคร

จากข้อมูลผลการตรวจโรคพิษสุนัขบ้า ปี 2552 พบว่ามีสุนัข 14.8% ที่มีประวัติเคยได้รับวัคซีนป้องกันโรคแล้ว แต่ยังสามารถติดเชื้อและแสดงอาการของโรค การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้แก่สุนัข โดยสัตวแพทย์และบุคลากรที่ได้รับการอบรมจากสัตวแพทย์ เป็นวิธีการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่ดีที่สุด ในขณะที่ โดย ช่วงอายุที่เหมาะสมต่อการให้วัคซีน คือ ครั้งแรกเมื่อสุนัขมีอายุ 3 เดือน และครั้งที่สองเมื่ออายุ 6 เดือน จากนั้นให้วัคซีนแก่สุนัขปีละครั้ง สำหรับสุนัขที่ไม่เคยได้รับวัคซีน ไม่ได้รับวัคซีนอย่าง

ต่อเนื่อง ทำให้ระดับภูมิคุ้มกันไม่สูงพอที่จะ ป้องกันการติดโรคพิษสุนัขบ้าได้ หรือในกรณีที่เจ้าของสุนัข บางราย จัดหาวัคซีนมาฉีดให้แก่สุนัขของตนเอง และเก็บรักษาวัคซีนไม่เหมาะสม ทำให้วัคซีนนั้น เสื่อมสภาพไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันโรคได้ อาจเป็นข้อสันนิษฐานได้ในสุนัขรายที่มีประวัติการฉีดวัคซีน แต่ก็ยังติดเชื่อโรคได้ และโรคพิษสุนัขบ้าสามารถก่อโรคกับสุนัขได้ทุกช่วงอายุ และจากข้อมูลผลการตรวจ โรค พบสุนัขจำนวน 7.8% ที่เป็นโรคอายุน้อยกว่า 3 เดือน ซึ่งเป็นช่วงอายุก่อนที่จะให้วัคซีนป้องกันโรค อาจเกิดจากลูกสุนัขติดโรคพิษสุนัขบ้าจากแม่สุนัขซึ่งไม่ได้รับวัคซีนเช่นกัน การเก็บลูกสุนัขที่ไม่ทราบ ประวัติ หรือลูกสุนัขจรจัดมาเลี้ยงนั้น มีความเป็นไปได้ว่าลูกสุนัขนั้นอาจติดเชื่อโรคพิษสุนัขบ้ามาแล้ว กำลัง อยู่ในระยะฟักตัวของโรค และแสดงอาการของโรคในที่สุด

การเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในกรุงเทพมหานคร มีการรายงานจากพื้นที่เดิมซ้ำๆกัน เช่น เขตบางขุนเทียน และเขตลาดพร้าว เมื่อดูข้อมูลประชากรสุนัขจรจัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวนกว่าแสนตัวนั้น ทุกๆเขตในกรุงเทพมหานคร น่าจะมีโอกาสพบโรคเท่าๆกันทุกเขต แต่การรายงานโรคจากพื้นที่เดิมซ้ำๆกัน น่าจะมาจากความตื่นตัวในการรายงานโรคของเจ้าของสัตว์ และการสอบสวนโรคของเจ้าหน้าที่ เช่น เขต บางขุนเทียน มีรายงานผู้ป่วยเสียชีวิต ด้วยโรคพิษสุนัขบ้า เมื่อเดือนมีนาคม 2552 เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายทำการ ควบคุมโรคในสัตว์และค้นหาผู้ที่สัมผัสโรค จึงทำให้มีการรายงานโรคในสัตว์เพิ่มมากขึ้น ส่วนกรณีของเขต ลาดพร้าว นั้น เป็นความร่วมมือในการรายงานโรคและการพบสัตว์ที่สงสัยโรคพิษสุนัขบ้าจากคลินิกสัตว แพทย์มายังหน่วยงานราชการ ซึ่งในกรุงเทพมหานครมีคลินิกสัตวแพทย์อยู่ในเกือบทุกชุมชน ถ้าทุกๆคลินิก มีความร่วมมือในการรายงานโรคและการพบเห็นสัตว์ที่สงสัยว่าจะเป็นโรคมายังหน่วยงานที่รับผิดชอบ การ ควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในกรุงเทพมหานครจะยังมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เจ้าของสัตว์ พบว่าเจ้าของสัตว์ยังขาดความรู้เรื่องโรคพิษสุนัขบ้า เช่น การ ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าแก่สุนัขและแมวในบ้าน ควรจะฉีดให้แก่สัตว์เลี้ยงทุกตัวตามกำหนดเวลา และฉีดวัคซีนกระตุ้นภูมิคุ้มกันและกักบริเวณสุนัขที่ถูกสุนัขสงสัยโรคพิษสุนัขบ้ากัด นำสัตว์เลี้ยงไปรับการ ฉีดวัคซีนจากสัตวแพทย์หรือบุคลากรที่อบรมโดยสัตวแพทย์เท่านั้น ไม่ควรซื้อวัคซีนมาฉีดให้สุนัขเองหรือ รับการฉีดวัคซีนจากผู้ที่ขับรถมารับจ้างฉีดวัคซีนสุนัขตามชุมชน ดังนั้นทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบยังคงต้อง ช่วยกันรณรงค์และให้ความรู้เรื่องโรคพิษสุนัขบ้าแก่ประชาชนทั่วไปและผู้เลี้ยงสุนัขให้ตระหนักถึง ความสำคัญของโรคและหน้าที่ความรับผิดชอบของการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยง

ข้อเสนอแนะ

การควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในกรุงเทพมหานคร ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ตั้งแต่ เจ้าของ สัตว์ คลินิกสัตวแพทย์ และหน่วยงานราชการ การที่จะทำให้ทุกฝ่ายมีความตื่นตัว เจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน ราชการต้องเป็นผู้เริ่มต้น การเชื่อมโยงข้อมูลผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการทำให้ข้อมูลถูกส่งมาที่กรมปศุ สัตว์ ทุกครั้งที่มีการรายงานโรค ต้องดำเนินการสอบสวนโรคพิษสุนัขบ้าทันที วัตถุประสงค์หลักเพื่อควบคุม โรคและวัตถุประสงค์รอง คือ การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน ให้ทราบว่า มีหน่วยงานที่ รับผิดชอบในการควบคุมโรคและสร้างช่องทางรายงานโรคจากคลินิกสัตวแพทย์

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ และ โครงการฝึกอบรมแพทย์และสัตวแพทย์ นักระบาดวิทยาภาคสนาม กรมควบคุมโรค และขอขอบคุณสำหรับ ความร่วมมือ จากคลินิกชันสูตรและวิจัยโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ สถานเสาวภา สภากาชาดไทย และสถาบัน สุขภาพสัตว์แห่งชาติ กรมปศุสัตว์

- ¹ Stoltenow, C. L. et al., Rabies in an American bison from North Dakota. *J Wildl Dis* 36 (1), 169 (2000).
- ² Zanoni, R. G. et al., [Rabies-free status of Switzerland following 30 years of rabies in foxes]. *Schweiz Arch Tierheilkd* 142 (8), 423 (2000).
- ³ Minor, R., Rabies in the dog. *Vet Rec* 101 (26-27), 516 (1977).
- ⁴ Tinline, R., Rosatte, R., and MacInnes, C., Estimating the incubation period of raccoon rabies: a time-space clustering approach. *Prev Vet Med* 56 (1), 89 (2002).
- ⁵ Hemachudha, T., Rabies and dog population control in Thailand: success or failure? *J Med Assoc Thai* 88 (1), 120 (2005).
- ⁶ Mitmoonpitak, C. and Tepsumethanon, V., Dog rabies in Bangkok. *J Med Assoc Thai* 85 (1), 71 (2002).

Animal Rabies in Bangkok and Collaboration of

Responsible Authority, 2009

Kitipat Sujit¹, Sarayutth Kaewkalong², Weera Thepsumethanon³, Kemmaphat Boonyo⁴, Karoon Chanachai⁴

¹Field Epidemiology Training Program (FETP), Bureau of Epidemiology, Department of Disease Control, Ministry of Public Health

²National Institute of Animal Health, Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and cooperative

³Queen Saowabha Memorial Institute, The Thai Red Cross Society

⁴Bureau of Disease Control and Veterinary services, Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and cooperative

Background: Rabies is a zoonotic disease which can affect many species of mammals. The most commonly by a bite from an infected animal but occasionally by exposed saliva or scratch from infected animal. Rabies virus is the type species of the *Lyssavirus* genus, causes acute encephalitis in mammals. Thailand, rabies cause 8 human dead cases (2007), 15 cases (2008). Because unclear stray dogs population, low vaccine coverage and delay report of animal rabies cases. Queen Saowabha Memorial Institute and Department of Livestock Development initiate sharing animal rabies information. The objective is share information for determine number of animal rabies cases, characteristic of rabies spreading in community, characteristic of household that animals rabies occurred and recommend prevent and control measure.

Methods: Visited Queen Saowabha Memorial Institute and National Institute of Animal Health. Reviewed rabies laboratory results from 2007-2009. One hundred and forty two were confirmed in 2009. After visited for sharing information, rabies laboratory results were sent to Bureau of disease control and veterinary services, Department of Livestock Development. Investigation and control was promptly conducted after that. Convenience selected 30 household from rabies laboratory record, visited and telephone interviewed for determine characteristic of household that rabies occurred.

Results: Laboratory record, 142 samples had rabies positive result. 116 (81.69%) samples were confirmed by Saowabha Memorial Institute. Pet animals were major groups (66.90%); dogs had positive results 134 (84.37%) and 45(31.69%) had non-vaccination history. Positive samples were sent from 26 district of Bangkok including Bang Kapi(19), Lad Phrao(19), Bangkuntian(12), Bangken(10) , Wang Thong Lang(8) and others.

Thirty dog owners selected from laboratory record and interviewed. Determine characteristics; median age of rabid dogs was 12 months (range 1-60 months), 29(96.7%) had non-vaccination history and 27(90.0%) got disease by other dog bite. After their dogs showed rabies clinical sign, 10(34.5%) dogs and 13(44.8%) human were bitten.

Conclusions: Animal rabies was found in 52% (26/50) district of Bangkok. Lad Phrao and Bang Kapi had highest number. Stray dog and non vaccination pet dog were at risk to infected rabies and spread disease. Investigation and control measure should be prompt after animal rabies reported from laboratory.

Key words: Rabies, Rhabdovirus, Lyssavirus, Stray dog, Bangkok